

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

(повне найменування кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

на тему

РИЗИКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА НАПРЯМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ
(НА МАТЕРІАЛАХ АТ «ПРАВЕКС БАНК»)

RISKS OF BANKING ACTIVITY
AND DIRECTIONS FOR THEIR MINIMIZATION
(ON MATERIALS OF JSC «PRAVEX BANK»)

спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Фінанси, банківська справа та страхування»
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ФБСм-21
Дмитрук Віталій Олександрович

(підпис)

Керівник: к.е.н., доцент
Коробчук Тетяна Іванівна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» грудня 2023 р.
Гарант освітньої програми:
к.е.н., доцент Дорош Вікторія Юріївна

(підпис)

Луцьк – 2023 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: *бізнесу та права*

Кафедра: *фінансів, банківської справи та страхування*

Ступінь вищої освіти: *магістр*

Галузь знань: *07 Управління та адміністрування*

Спеціальність: *072 Фінанси, банківська справа, страхування*

Освітньо-професійна програма: *«Фінанси, банківська справа та страхування»*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к.е.н., доцент Вікторія ДОРОШ

« ___ » _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я

ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дмитруку Віталію Олександровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Ризики банківської діяльності та напрями їх мінімізації (на матеріалах АТ «ПРАВЕКС БАНК»)

Керівник роботи: к.е.н., доцент Коробчук Т.І.

затверджені наказом закладу вищої освіти від «04» січня 2023 р. № 04/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «08» грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи

Статистичні дані, літературні джерела за темою дослідження, статут

банку, законодавчі та нормативні акти НБУ, що регламентують

діяльність банку, фінансова звітність АТ «ПРАВЕКС БАНК» за 2018-2022рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

Вступ

Розділ 1 Теоретичні засади дослідження витрат комерційного банку

Розділ 2 Аналіз витрат банківської діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК»

Розділ 3 Напрямки вдосконалення витратної політики АТ «ПРАВЕКС БАНК»

Висновки

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

1. Мета, об'єкт, предмет та гіпотези дослідження.

2. Основні показники діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022рр.

3. Дотримання нормативів НБУ АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022рр.

4. Динаміка та структура валютного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022рр.

5. Динаміка та структура процентного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022рр., %

6. Динаміка та структура кредитного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022рр., %

7. Вплив обсягу кредитного портфеля на дохідність АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр.

8. Стратегії покращення якості застави за кредитами

9. Заходи щодо зменшення процентної ставки за кредитами

10. Шляхи мінімізації кредитного ризику

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Розділ 1</i>	Коробчук Т.І.		
<i>Розділ 2</i>	Коробчук Т.І.		
<i>Розділ 3</i>	Коробчук Т.І.		
<i>Нормоконтроль</i>	<i>Ніколаєва А.М.</i>		
<i>Гарант ОПП</i>	<i>Дорош В.Ю.</i>		
<i>Показник запозичень тексту</i>	7,8%		
<i>Академічна доброчесність</i>	<i>Ищук Л.І.</i>		

7. Дата видачі завдання «01» лютого 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	До 12.01.2023 р.	
2.	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	До 01.09.2023 р	
3.	<i>Розділ 1</i>	До 22.09.2023 р.	
4.	<i>Розділ 2</i>	До 20.10.2023 р.	
5.	<i>Розділ 3</i>	До 10.11.2023 р.	
6.	<i>Висновки</i>	До 15.11.2023 р.	
7.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	До 18.11.2023 р.	
8.	<i>Формування додатків</i>	До 21.11.2023 р.	
9.	<i>Формування ілюстративного матеріалу</i>	До 23.11.2023 р.	
10.	<i>Нормоконтроль</i>	До 25.11.2023 р.	
11.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	До 01.12.2023 р.	
12.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи до захисту. Попередній захист роботи</i>	До 08.12.2023 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ (Дмитрук В.О.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (Коробчук Т.І.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дмитрук В.О. Ризики банківської діяльності та напрями їх мінімізації (на матеріалах АТ «ПРАВЕКС БАНК»). Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Фінанси, банківська справа та страхування» спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2023.

Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі досліджено концептуальні засади банківських ризиків та методик розрахунку основних їх показників.

Аналітичний розділ спрямований на оцінку показників ризиків банку та доведення справедливості сформульованих гіпотез, якими є: гіпотеза № 1, яка передбачає, що зміни в обмінних курсах можуть призводити до коливань вартості активів та зобов'язань банку в іноземних валютах, що може впливати на його фінансовий стан та призводити до валютного ризику; гіпотеза № 2, яка передбачає, різні види активів та зобов'язань банку можуть мати різну чутливість до змін процентних ставок; гіпотеза № 3, яка передбачає, що за умови економічного спаду та зміни в кредитній політиці банку може зрости ризик неповернення кредитів у зв'язку зі змінами в фінансовому стані позичальників.

У третьому розділі запропоновано шляхи мінімізації банківських ризиків за напрямками: зниження валютного ризику, процентного ризику та кредитного ризику.

У висновках узагальнено інформацію відображену в трьох попередніх розділах.

Ключові слова: банківський ризик, валютний ризик, процентний ризик, кредитний ризик, географічний ризик, стратегічний ризик, ризик репутації.

ANNOTATION

Dmytruk V.O. Risks of banking activity and directions for their minimization (based on the materials of JSC «PRAVEX BANK»). Manuscript.

Master's qualification work of the educational program «Finance, banking and insurance» specialty 072 Finance, banking and insurance. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2023.

Qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources and applications.

The first chapter examines the conceptual foundations of banking risks and the methodology for calculating their main indicators.

The analytical section is aimed at evaluating the bank's risk indicators and proving the correctness of the formulated hypotheses, which are: hypothesis № 1, which predicts that changes in exchange rates can lead to fluctuations in the value of the bank's assets and liabilities in foreign currencies, which can affect its financial condition and lead to currency risk; hypothesis № 2, which assumes that different types of bank assets and liabilities may have different sensitivity to changes in interest rates; hypothesis № 3, which predicts that in the event of an economic downturn and a change in the bank's credit policy, the risk of non-repayment of loans may increase due to changes in the borrowers' financial condition.

The third section offers ways to minimize banking risks in the following directions: reducing currency risk, interest rate risk, and credit risk.

The conclusions summarize the information presented in the three previous sections.

Key words: banking risk, currency risk, interest rate risk, credit risk, geographical risk, strategic risk, reputation risk.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ	9
1.1 Сутність та класифікація ризиків банку	9
1.2 Методи аналізу рівня ризику	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «ПРАВЕКС БАНК»	20
2.1 Методичні підходи до обґрунтування гіпотез дослідження щодо управління ризиками банку	20
2.2 Загальна характеристика діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК»	22
2.3 Перевірка достовірності гіпотез щодо управління ризиками банківської діяльності	29
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «ПРАВЕКС БАНК»	43
3.1 Загальні підходи до зниження банківських ризиків	43
3.2 Напрями зниження кредитного ризику	47
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Масштаб та загострений характер війни в Україні додатково підвищують ризики для банківської діяльності. Постійний високий рівень ризиків та невизначеності ускладнюють діяльність фінансового сектору. Однак значна міжнародна фінансова допомога сприяє підтримці макрофінансової стабільності. Сучасні процеси на фінансових ринках призводять до суттєвого посилення конкуренції, яка виявляється як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Це, своєю чергою, породжує нові фактори, що впливають на організацію та ефективність банківської діяльності. Це і становить актуальність проблеми підвищення ефективності управління банківськими ризиками.

Проблемам дослідження банківських ризиків, управління ними, та шляхам мінімізації, присвятили свої праці вітчизняні і зарубіжні науковці: А. Адам, В. Бобиль, Ф. Вебстер, Б. Елліот, Л. Кльоба, В. Коваленко, І. Краснова, В. Міщенко, Л. Примостка, С. Реверчук, О. Скаско, Н. Шульга та ін. Проте важливо відзначити, що проблемам управління банківськими ризиками в умовах сучасності приділяється недостатньо уваги. Основи розвитку управління та стратегії мінімізації ризиків в період фінансової нестабільності залишаються недостатньо дослідженими, не мають системності та глибини.

Метою дослідження є визначення теоретичних та прикладних аспектів управління ризиками банківської діяльності для обґрунтування напрямів їх мінімізації для підтримки системи забезпечення безпеки банку. Мета конкретизується у таких завданнях:

- дослідити теоретичні аспекти банківських ризиків, їх класифікацію та методичку аналізу;
- обґрунтувати гіпотези дослідження та методи їх доведення;
- встановити наявність валютного ризику банку;
- оцінити процентний ризик банку;
- провести аналіз кредитного ризику банку;

– узагальнити результати аналізу банківський ризиків та визначити напрями їх мінімізації.

Об'єктом цього дослідження є акціонерне товариство «ПРАВЕКС БАНК».

Предмет дослідження: ризики діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК».

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувалися такі методи: методи теоретичного пізнання (при дослідженні етапів історії функціонування банку), статистичні методи (для характеристики загальної діяльності банку, при встановленні відповідності нормативам НБУ, аналізу кредитного ризику), методи графічного зображення даних (вивченні розміру та динаміки доходів, при встановленні наявності валютного, процентного та географічного ризиків, впливу процентного ризику на збиток та власний капітал банку, залежності між обсягом кредитного портфеля та процентними доходами за ним).

Теоретичною базою дослідження є: законодавчо-нормативні акти з банківської діяльності, Закони України, інструкції НБУ, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали науково-практичних конференцій, матеріали Національного банку України, фінансова звітність АТ «ПРАВЕКС БАНК» за 2018-2022рр.

Науковою новизною є та вдосконалення рекомендацій щодо напрямків мінімізації ризиків АТ «ПРАВЕКС БАНК».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що розроблені теоретичні висновки та практичні рекомендації можуть використовуватись як шляхи мінімізації банківських ризиків.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

1.1 Сутність та класифікація ризиків банку

Фінансовий сектор відіграє ключову роль у сучасній економіці. Заохочуючи продуктивні інвестиції, він таким чином підтримує інновації та економічне зростання. Ефективність функціонування банківської системи, її фінансову міцність а також національну безпеку держави та економічну стабільність суспільства забезпечує високий рівень її фінансової безпеки. Саме тому, гарантування фінансової безпеки є одним з найважливіших пріоритетів діяльності різних регуляторних інституцій у широких сферах фінансової діяльності.

В даний час, коли економіка України переживає безпрецедентні виклики, пов'язані з воєнними діями з країною-агресором, суттєво посилилися загрози та фактори дестабілізуючого впливу внутрішнього та зовнішнього середовища. В умовах нестабільності ринку та кризи в банківських установах питання вивчення стану їх надійності постає особливо актуально. Для досягнення «прозорості» у діяльності банків постає необхідність періодичної оцінки фінансового стану та їх фінансової безпеки.

Методи забезпечення фінансової безпеки не обмежуються тільки процесами ідентифікації її загроз, а й обов'язково передбачають методичку своєчасного і комплексного виявлення ризиків діяльності банківської системи на усіх рівнях її функціонування.

Наявність ризиків присутня у всіх сферах банківської діяльності. Поняття ризику потребує значної уваги у банківській практиці, оскільки банківські установи здійснюють активні операції, пов'язані насамперед із кредитною та інвестиційною діяльністю. Залучення коштів клієнтів на вклади (депозити) та на поточні та розрахункові рахунки також пов'язане з багатьма ризиками. Формування ресурсної бази шляхом залучення коштів юридичних та фізичних

осіб потребує від банку підвищеної надійності та довіри суспільства. Так, А. Герасимович вважає, що ризик – це «... невизначеність, пов'язана з настанням будь-якої події або її наслідками, це результат невизначеності майбутнього...» [3, с. 476]. Л. Кльоба стверджує, що банківський ризик – це «...ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку...» [8, с. 81]. Л. Примостка вважає, що банківський ризик – це «...це ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників...» [18, с. 51]. Ми цілком погоджуємося з їхніми думками.

Банк – це відкрита динамічна система, яка постійно знаходиться під впливом різних факторів оточуючого середовища, вплив яких можливо прогнозувати з різними рівнями імовірності. Це положення складає основу класифікації банківських ризиків, що передбачає їх поділ за критеріями спроможності банку контролювати чинники виникнення на зовнішні та внутрішні.

Банківські ризики є цілісною системою, кількісні та якісні параметри якої постійно змінюються внаслідок впливу ряду факторів як: розробка нових банківських продуктів; транснаціоналізація банківської діяльності; поширення автоматизації банківських операцій. Це потребує комплексної класифікації ризиків банківської діяльності. Якісна класифікація банківських ризиків зумовлює доцільність її використання у пошуку внутрішніх резервів для підвищення ефективного управління ризиками банківських операцій. Отже, якісна класифікація банківських ризиків має ґрунтуватися на врахуванні впливу внутрішніх та зовнішніх ризикоутворюючих факторів.

Процес групування банківських ризиків вітчизняними та закордонними дослідниками виокремлює такі класифікаційні ознаки: за місцем формування; за фінансовою складовою; за рівнем впливу на основні банківські операції; за здатністю передбачення та управління та за розподілом в часі.

Однією з найоптимальніших класифікацій банківських ризиків є запропонована фахівцями Національного банку України, в основу якої покладено групування, що має тільки одну ознаку – кількісне визначення величини ризику. Згідно з нею банківські ризики поділяють на дві групи.

1. Фінансові ризики – це ризики банку, що піддаються кількісній оцінці: кредитний, ринковий, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, валютний та операційно-технологічний.

2. Функціональні ризики – це ризики, що не піддаються кількісній оцінці: репутаційний, юридичний та стратегічний ризики.

У сучасних умовах фінансової нестабільності дану класифікацію розглядають в наступних напрямках. По-перше: складові операційно-технологічного ризику мають невелику імовірність визначення кількісної оцінки. Тому доцільно відокремити цей ризик та досліджувати його окремо від ризиків, що мають високий рівень визначення кількісної оцінки. По-друге: для удосконалення ідентифікації банківських ризиків доцільно додати до групування такі класифікаційні ознаки, як фактори виникнення та місце (зовнішнє або внутрішнє середовища).

Отже, включивши вищезазначені ознаки, пропонуємо дослідити наступні групи банківських ризиків.

I. Фінансові ризики відносять до внутрішніх ризиків, які виникають при здійсненні активних чи пасивних операцій банку та мають високу імовірність визначення кількісної величини ризику. До них належать:

1) кредитний – ймовірність відхилення від очікуваних запланованих показників через невиконані позичальником зобов'язання перед банком. Кредитний ризик доцільно розділити на індивідуальний (конкретний контрагент) та портфельний (сукупна заборгованість);

2) ризик ліквідності – імовірність відхилення від запланованих показників при втраті збалансованості активів і пасивів банку (балансовий ризик) та неспроможність залучити фінансові ресурси для втілення стратегічних цілей розвитку банку (ризик ліквідності ринку);

3) валютний ризик – імовірність відхилення від запланованих показників через зміни валютного курсу. Довга відкрита валютна позиція знецінення національної валюти підвищує рівень прибутковості; збільшення вартості – знижує. Коротка валютна позиція знецінення національної валюти знижує рівень прибутковості; збільшення вартості – збільшує;

4) процентний ризик – імовірність відхилення від запланованих показників через зміни процентних ставок; коли середній рівень ставки за активами зростає швидше ніж за зобов'язаннями, то чиста процентна маржа росте; коли зменшується – падає;

5) фондовий ризик – імовірність відхилення від запланованих показників через певні зміни вартості цінних паперів чи інші фінансові інструменти на ринку.

II. Операційні ризики відносять до внутрішніх ризиків та пов'язують із організацією банківських операцій і станом корпоративного управління банку, мають низька ймовірність визначення кількісної величини ризику. Операційні ризики у свою чергу поділяються на такі підвиди:

1) технологічний – імовірність відхилення від запланованих показників через неефективну інформаційну технологію та процеси обробки інформації;

2) ризик виконавця – імовірність відхилення від запланованих показників через ненавмисне порушення або недбале виконання професійних обов'язків;

3) шахрайство – фінансові втрати через обман або незаконне присвоєння коштів, власності тощо;

4) корпоративний – імовірність відхилення від запланованих показників в результаті помилок у корпоративному управлінні (помилки у плануванні бізнес-процесів, конфлікт інтересів, помилки з розподілом функціональних обов'язків тощо);

5) стратегічний ризик – імовірність відхилення від запланованих показників у результаті неадекватного реагування на зміну бізнес-середовища банку;

б) інноваційний – імовірність відхилення від запланованих показників у результаті помилок на стадії розробки і впровадження нових або удосконалення існуючих банківських продуктів;

7) ризик репутації – імовірність відхилення від очікуваних показників через втрату довіри з боку клієнтів банку внаслідок неналежного виконання ним своїх зобов'язань, реагування на ініціативи або поточну діяльність банку;

III. Функціональні ризики відносять до зовнішнього середовища банку. Ці ризики майже не підлягають кількісній оцінці. Складовими функціональних ризиків є:

1) політичний – це міра невизначеності через дестабілізацію політичної ситуації та її негативний вплив на діяльність банку;

2) регуляторний – імовірність відхилення від очікуваних показників у результаті змін у законах чи регулятивних актах;

3) соціально-економічний – це ступінь невизначеності через можливе погіршення економічної ситуації в країні, падіння рівня життя населення, загострення соціальної ситуації;

4) ризик відмивання коштів – імовірність залучення банківської установи до процесу відмивання доходів, що отримані злочинним шляхом, а також фінансування тероризму;

5) форс-мажорний – це ступінь невизначеності через виникнення стихійних лих чи катастроф, що можуть привести до фінансових втрат у банку;

б) системний – імовірність виникнення подій, які можуть негативно впливати на стабільність фінансового сектору, що може привести до неплатоспроможності деякої кількості взаємозалежних фінансових агентів.

Фінансові ризики визначають імовірність фінансових втрат, які пов'язані із непередбаченими змінами обсягів, структури, вартості та дохідності активів і пасивів банку. Функціональні ризики є не менш небезпечними, ніж фінансові ризики. Вони виникають у разі, якщо неможливо своєчасно, в повному обсязі провести контроль фінансово-господарської діяльності, досліджувати та проводити аналіз потрібної інформації.

Поряд з виявленням видів ризиків та факторів, які на них впливають, важливе значення у системі управління банківськими ризиками має оцінка кожного конкретного ризику, їх кількісний та якісний вимір. За результатами цих досліджень можна визначити методи, за якими будуть оцінені ризики кожної категорії чи групи.

Для того, щоб визначати рівень банківських ризиків, банкам необхідно створити системи оцінки ризику, що мають визначати такі складові: обсяги можливих витрат і розміри ризиків; вірогідність настання негативної події; період, під час якого діятиме ризик.

1.2 Методи аналізу рівня ризику

Розглянемо найбільш поширені методи аналізу рівня ризику.

Метод аналізу доцільності витрат застосовують для виявлення та ідентифікації потенційних зон ризику. Цей підхід використовують у випадку, якщо у процесі діяльності банку рівень ризику витрат з деяких напрямків або окремих елементів неоднаковий. Цей метод дозволяє виявити проблемні місця у діяльності банку з точки зору ризикованості для того, щоб розробити певні шляхи ліквідації.

Аналітичний метод застосовують для аналізу і встановлення оптимальних ризиків для усіх видів банківських операцій, а також усіх в цілому. Метод стрес-тестування є найбільш відомим аналітичним методом для оцінки ризиків. Сутність його полягає в тому, що визначають величину неузгодженої позиції, яка може призвести до банківського ризику та встановлюють шокову величину зміни зовнішніх факторів (процентна ставка, валютний курс та інші). Об'єднання даних величин формує бачення про суми доходів або збитків, які банк отримає у випадку, коли події будуть розвиватися як передбачалося.

Метод експертних оцінок полягає у дослідженні оцінок, які були попередньо зроблені експертами, а потім складається загальна експертна

оцінка. Прикладами методу експертних оцінок є: оцінка рейтингів кредитоспроможності клієнтів банку; розрахунок міри ризиків по кредитному портфелю; дотримання економічних норм у банківській системі; кредитна класифікація залежно від ступеня ризиків.

Статистичний метод використовують у випадку, якщо при кількісному аналізі мають достатню кількість статистичної інформації, щоб його проводити. Тобто, аналізують усі статистичні дані, які стосуються результативності роботи банку щодо розглянутих операцій. Основний принцип статистичного методу – це аналіз коливань показників, які розглядаються за певний проміжок часу.

Для оцінки ризику ліквідності та процентного ризику використовують GAP-метод. Суть цього методу полягає в тому, що певні активи та пасиви розподіляють на часові періоди. Порівнюють потоки, які отримані від розміщених активів та зобов'язань за кожен період часу і оцінюють рівень ліквідності.

Успішна діяльність банку значно залежить від вибраної стратегії управління ризиками. Процес управління банківськими ризиками передбачає їх обмеження або мінімізацію, так як повністю уникнути ризиків неможливо.

Ризиками можливо і потрібно управляти, дотримуючись таких правил: а) усі види ризиків взаємопов'язані; б) рівень ризику може змінюватися під впливом динамічного оточення; в) ризики, які виникають у банку, прямо пов'язані з ризиками їхніх клієнтів; г) керівники банку повинні намагатися уникати ризиків, так як вони оперують не власними, а чужими коштами.

Щоб досягти успіхів у тих сферах діяльності, які характеризується підвищеною ризикованістю, банку необхідно створювати та ефективно розвивати систему управління ризиками. Завдяки їй, керівництво банку зможе оцінити, локалізувати та проконтролювати ті чи інші ризики.

Беручи до уваги велику кількість трактувань категорії «ризик», науковці виділяють наступні критерії визначення поняття «управління ризиками»: системний погляд на процес управління ризиками; сукупність методів впливу

на ступінь ризику; заходи для зменшення фінансових втрат; процеси, що складаються із впорядкування послідовності етапів.

Враховуючи сучасний стан нестабільності національного та світового фінансового ринку, трактування поняття «управління ризиками» необхідно розглядати в контексті категорії «економічна безпека».

Більшість дослідників розглядають «економічну безпеку» як визначення інтегральної оцінки ресурсного потенціалу та рівня захищеності установи від негативної дії чинників зовнішнього середовища. Наприклад, Н. Шульга трактує поняття «економічної безпеки» як «...стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз...» [21, с. 37]. В. Коваленко, дає таке визначення: «...економічна безпека – це кількісна та якісна характеристика економічних властивостей системи з точки зору її здатності до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних та важкопрогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів...» [10, с. 46].

З огляду на специфіку банківської діяльності, під «економічною безпекою» слід розуміти такий стан банку, при якому потрібно забезпечити стійкий розвиток банківської установи відповідно до визначеною місії та стратегічних цілей.

Відзначимо, що впровадження системи управління ризиками в банку відбувається у три етапи:

1. Підготовчий – включає у себе: формалізацію системи бізнес-процесів банку; складання карт ризиків за сферами відповідальності банку; опис процесів контролю та прийняття рішень; розрахунок методик оцінки та прогнозування ризиків.

Також на цьому етапі розглядають функціональну структуру системи, вирішують, які підрозділи будуть безпосередньо займатися управлінням ризиками, розглядають їх основні завдання.

2. Процедурний етап включає: розробку процедур встановлення лімітів; розробку концепції мінімізації банківських ризиків; розробку процедур

перегляду ключових параметрів лімітної політики банку; розробку процедур страхування, хеджування.

3. Інтеграційний етап включає: аналіз вимог до кількісної та якісної інформації, яка надходить до автоматизованої системи управління ризиками; розробку пропозицій із включення системи управління банківськими ризиками у корпоративну інформаційну систему; опис можливостей корпоративної системи.

Першочерговим елементом системи управління банківськими ризиками є їх ідентифікація (виявлення). Операційні (корпоративний, технологічний, шахрайство, ризик виконавця) та функціональні (ризик ділової репутації, юридичний) ризики мають місце у кожному структурному підрозділі.

Другий елемент системи управління ризиками банку включає в себе механізми кількісної та якісної оцінки ризиків.

Спеціалісти НБУ при оцінюванні ризиків використовують такі чотири основних компоненти, як [14]:

- кількість ризику – рівень або обсяг ризику, які характеризуються як незначні, помірні, значні;

- якість управління ризиком відображає, наскільки якісно здійснюється виявлення, вимірювання, контроль та моніторинги ризиків, і характеризується як висока, потребує вдосконалення, низька;

- сукупний ризик – це узагальнений висновок, що показує рівень занепокоєння органів нагляду, враховуючи кількість ризику та якість управління ризиком, відносне значення кожного з цих факторів. Пом'якшуючі заходи (наприклад, страхування) можуть впливати на оцінку сукупного ризику. Вона визначає стратегію нагляду, тобто заходи, які будуть проведені банківським наглядом НБУ щодо цього банку та які буде для цього виділено ресурси;

- напрям ризику – імовірна зміна сукупного рівня ризику впродовж наступних дванадцяти місяців. Якщо напрям ризику зменшується, то це показує, що на основі наявної даних, протягом наступного періоду можна буде

очікувати зменшення сукупного ризику. Якщо напрям стабільний, то це вказує, що сукупний ризик, імовірно, залишиться незмінним. Якщо ж напрям ризику зростає – це вказує на те, що сукупний ризик протягом 12 місяців збільшиться.

Третім елементом системи управління банківськими ризиками є безпосередньо інструменти управління ризиками, перш за все, управління фінансовими ризиками.

Фінансові ризиковані рішення будуть мати сенс тільки тоді, коли від провадження ризикованої операції очікують позитивний економічний результат. Якщо, навіть за сприятливих умов, проведена операція не дасть жодного доходу, тоді потрібно виключити ризик взагалі. При цьому варто зазначити, якщо банк відмовиться від ризикованих операцій, то він втратить можливість додаткового збільшення прибутку а також подальшого розвитку.

Зазначимо, що для різних економічних та зовнішніх умов існують різні методи та системи управління, що відповідають їм і мають за мету – стабілізувати ситуацію. Тому доцільно розглянути ці групи окремо.

Управління фінансовими ризиками у відносно стабільних умовах зовнішнього середовища суттєво відрізняється від управління під час кризи. У першому випадку основним об'єктом системи управління фінансовими ризиками є ризики, які пов'язані з бізнесовими напрямками банку. Головна мета системи управління фінансовими ризиками – це уникнення значного відхилення від прогнозованих фінансово-економічних показників діяльності банку через «реалізацію» ризиків.

Управління банківськими ризиками у кризовий період базується на ситуаційному підході. Тобто, застосування різних інструментів управління ризиками визначається ситуацією. За потреби необхідно трансформувати механізми управління активними та пасивними банківськими операціями, резервами, ліквідністю, прибутковістю, переглядати стратегічні та бюджетні плани, коректувати кредитну та депозитну політику.

Об'єктом управління в умовах кризи стають не тільки ті ризики, які були пов'язані з певними операціями банку, а й ті, які були спровоковані кризовими явищами. Основна ціль системи управління ризиками полягає в тому, щоб уникнути банкрутства та ліквідації банку, подолати кризові ситуації з мінімумом втрат.

Отже, врахувавши розглянуті вище сутнісні особливості банківських ризиків, зазначимо, що управління ними необхідно спрямовувати не тільки на уникнення збитків при проведенні банківських операцій, а й на втілення заходів для формування системи, яка може забезпечити оптимальну реалізацію інтересів банківської установи та її клієнтів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «ПРАВЕКС БАНК»

2.1 Методичні підходи до обґрунтування гіпотез дослідження щодо управління ризиками банку

Сучасна умови господарювання вимагають від комерційних банків постійного покращення ефективності управління у всіх сферах банківської діяльності. Адже здійснення прибуткових операцій є надзвичайно складним завданням в умовах фінансової кризи. Банки можуть недоотримувати прибуток через неефективне планування витрат, що призводить до виникнення того чи іншого виду ризику. Від нараження на ризик ніхто не застрахований. Проте оптимізація управління ними через мінімізацію його величини його впливу дасть позитивний результат діяльності банку.

Необхідність встановлення наявності ризику та вивчення його впливу на різні напрями діяльності та економічний стан банківської установи вимагає окремого дослідження, що й дозволяє нам сформулювати такі гіпотези.

Гіпотеза № 1 – зміни в обмінних курсах можуть призводити до коливань вартості активів та зобов'язань банку в іноземних валютах, що може впливати на його фінансовий стан та призводити до валютного ризику.

Гіпотеза № 2 – різні види активів та зобов'язань банку можуть мати різну чутливість до змін процентних ставок. Гіпотеза досліджує, які фінансові інструменти найбільш вразливі до змін у процентних ставках.

Гіпотеза № 3 – за умови економічного спаду та зміни в кредитній політиці банку може зрости ризик неповернення кредитів у зв'язку зі змінами в фінансовому стані позичальників. Гіпотеза передбачає вивчення взаємозв'язку між сучасними умовами господарювання та рівнем кредитного ризику.

Для доведення першої гіпотези спочатку розділимо всі валютні операції на три групи за ініціатором проведення. Потім встановимо чи змінювався

валютний курс за досліджуваний період. Далі, якщо курс змінювався, то, користуючись примітками до фінансової звітності банку за 2018-2022 рр., розрахуємо валютний ризик як різницю між монетарними активами та монетарними зобов'язаннями у відповідних видах валют: доларів США, євро, фунтах стерлінгів. Якщо банк має справу з іншими видами валют, але їх частка незначна, то об'єднаємо їх у групу «Інші». Просумувавши отримані різниці по всіх валютах за кожен рік, отримаємо значення валютного ризику за аналізований період. Зазначимо, що від'ємне значення свідчить про наявність ризику, додатне – про його відсутність. Доцільним буде й дослідити вплив валютного ризику на прибуток банку та власний капітал. Зрозуміло, що результати впливу на обидва показники будуть однаковими по кожному виду валюти. Сам банк пропонує враховувати в якості фактора – зміцнення кожного виду валюти на 20%. Тому ми теж скористаємось цією методикою. Якщо ж курс був постійним, то все це виконувати немає сенсу.

Щоб довести чи спростувати гіпотезу № 2, нам треба встановити наявність процентного ризику. Для цього скористаємось наявними примітками до фінансової звітності про розподіл активів та зобов'язань по строках та розрахуємо різницю між ними. Від'ємні значення вкажуть на процентний ризик за конкретним терміном. А сума всіх від'ємних результатів за кожний рік окремо характеризуватиме розмір процентного ризику.

Для доведення третьої гіпотези визначимо втрати від кредитного портфеля в цілому. Для більш детального дослідження та визначення факторів впливу, розрахуємо кредитний ризик по 2 групах: кредити юридичним та фізичним особам. Причому доцільно розділити другу групу на підгрупи: іпотечні кредити, на поточні потреби, на інші потреби. Якщо встановимо наявність кредитного ризику, то необхідно дослідити вплив кредитного портфеля на дохідність банку. Результати цієї залежності дадуть відповідь про якість кредитного портфеля, і, відповідно, про фактори її покращення.

Отже, встановлення наявності, причин та обсягу ризиків обумовлює розробку рекомендацій щодо напрямів їх зниження, що, своєю чергою,

забезпечить ефективну діяльність будь-якого банку. Перейдемо до доведення наших гіпотез через встановлення, аналіз ризиків банківської діяльності та вивчення їх впливу на інші показники.

2.2 Загальна характеристика діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК»

Акціонерне товариство «ПРАВЕКС БАНК» вже багато років функціонує на вітчизняному ринку банківських послуг. Нині – це універсальний банк, метою діяльності якого є підвищення ефективності використання власних та залучених коштів для отримання максимального прибутку та подальшого розвитку. На офіційному сайті банку відзначено, що він спеціалізується на «...обслуговуванні клієнтів всіх форм власності, кредитуванні юридичних та фізичних осіб, залученні та розміщенні грошових вкладів, на операціях з валютними цінностями, випуску цінних паперів та операціях з ними, обслуговує картки міжнародних платіжних систем...» [16].

АТ «ПРАВЕКС БАНК» кредитує підприємства та організації багатьох видів економічної діяльності: переробну промисловість, лісове та сільське господарство, мисливство, торгівлю, ремонт автомобілів та побутових виробів, оренду та операції з нерухомим майном тощо.

Щодо головних акціонерів банку, то з червня 2008 р. 100% його акцій викупила одна з найбільших європейських банківських груп Інтеза Санпаоло, що багато років очолює всі сфери бізнесу в Італії. Ці нові умови, безперечно, сприяють подальшому вдосконаленню діяльності, досягненню відповідності світовим стандартам в обслуговуванні клієнтів, підняттю ризик-менеджменту на новий рівень, розширенню застосування новітніх технологій з використанням інформаційних систем та оптимізації свого стратегічного планування.

На жаль складні зовнішні умови нашої країни призвели до пониження рейтингу банку відомими міжнародними рейтинговими агентствами, що негативно позначилось на його діяльності (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Довгострокові рейтинги дефолту в іноземній валюті*

Рейтингове агентство	Рейтинги	
	До 2022 р.	З 2022 р.
Fitch Ratings	B	CC
Standart and Pools	B	CCC
Moody's	B3	Caа3

* Сформовано автором за джерелом [16]

Проаналізуємо основні показники діяльності банку, щоб отримати її загальну характеристику (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Основні показники діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр.*

Показник	Одиниця виміру	Роки				
		2018	2019	2020	2021	2022
Активи	млн грн	4501	5765	7665	9412	10216
Кредитний портфель	млн грн	1358	1436	3098	4768	3695
Портфель цінних паперів	млн грн	1705	2662	2795	3186	3344
Депозитний портфель	млн грн	2373	3639	5728	7286	8216
Власний капітал	млн грн	2004	1895	1720	1479	1101
Статутний капітал	млн грн	1049	1049	1049	1049	1049
Чистий прибуток	млн грн	-137	-109	-175	-266	-415
Кількість відділень	од.	50	45	45	45	43

* Розраховано автором за джерелом [20]

Вже бачимо, що за аналізований період банк отримував суцільні збитки та зменшення власного капіталу, не зважаючи на ріст всіх інших показників. Причому вони мають тенденцію до зростання, що є негативним явищем.

Дослідимо динаміку вищезгаданих показників в абсолютному та відносному вимірі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Динаміка основних показників діяльності АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., млн грн*

Показник	Абсолютне відхилення, млн грн				Відносне відхилення, %			
	2019-2018	2020-2019	2021-2020	2022-2021	2019 / 2018	2020 / 2019	2021 / 2020	2022 / 2021
Активи	1264	1900	1747	804	28,1	33,0	22,8	8,5
Кредитний портфель	78	1662	1670	-1073	5,7	115,7	53,9	-22,5
Портфель цінних паперів	957	133	391	158	56,1	5,0	14,0	5,0
Депозитний портфель	1266	2089	1558	930	53,4	57,4	27,2	12,8
Власний капітал	-109	-175	-241	-378	-5,4	-9,2	-14,0	-25,6
Чистий прибуток	28	-66	-91	-149	-20,4	60,6	52,0	56,0
Кількість відділень, од	-5	0	0	-2	-10,0	0,0	0,0	-4,4

* Розраховано автором

Як бачимо з таблиці 2.3, зростали лише активи (через збільшення обсягу інвестицій в цінні папери та переоцінки залишків внаслідок зміни валютного курсу) та депозитний портфель (через потребу залучення ресурсів, щоб забезпечити стабільність ресурсного потенціалу). Кредитний портфель зменшився на 23% у 2022 р., власний капітал постійно зменшувався та скоротилась кількість відділень на 5 у 2019 р., та ще на 2 у 2022 р. Ця ситуація пояснюється зупинкою кредитування роздрібних клієнтів, встановленням ліміту кредитування корпоративних клієнтів та незадовільним погашенням діючих кредитів внаслідок втрати платоспроможності через війну.

Проаналізуємо найбільші доходи банку, щоб визначити причину збитку за аналізований період (див. рис. 2.1).

Бачимо, що ріст процентного доходу відбувся за рахунок стрімкого росту прибутковості депозитних сертифікатів НБУ внаслідок збільшення облікової ставки до 25%. Збільшення торговельного доходу відбулося через

розширення обсягів продажу/купівлі валюти, а зменшення комісійного доходу сталося через призупинення розвитку бізнесу та зниження активності клієнтів. Зауважимо, що це зниження компенсувалось приростом торговельного доходу.

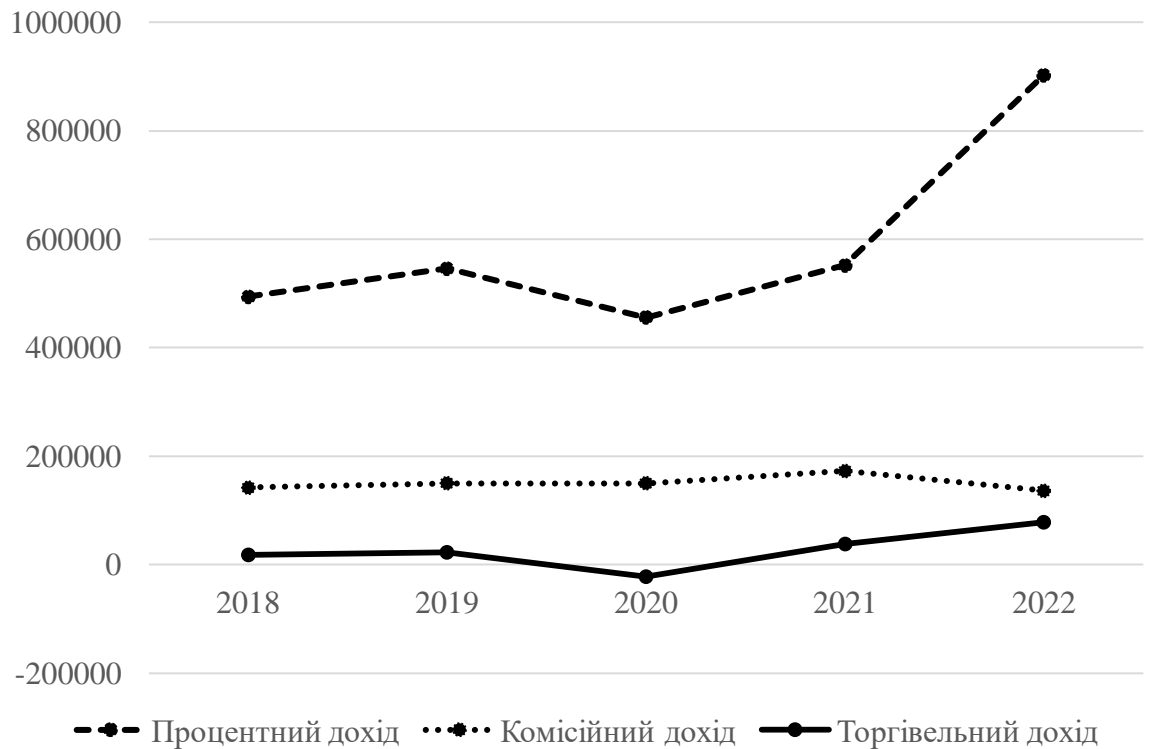

Рисунок 2.1 – Динаміка доходів АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., тис грн (побудовано автором за джерелом [20])

Отже, отримання збитків за аналізований період та їх значний ріст пояснюється іншими причинами:

- збільшенням витрат на формування резервів через катастрофічно низьку платоспроможність клієнтів;
- значним зростанням адміністративних витрат через інфляцію та девальвацію;

значним ростом непередбачуваних витрат через необхідність організації безперебійної роботи, обумовленої повномасштабним вторгненням.

Відповідність встановленим нормативам НБУ є важливими характеристиками функціонування банку на ринку банківських послуг. Розглянемо цю ситуацію детальніше (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Дотримання АТ «ПРАВЕКС БАНК» нормативів НБУ у 2018-2022 рр.*

Норматив	Одиниця виміру	Роки				
		2018	2019	2020	2021	2022
Н1, Регулятивний капітал (не менше 200)	млн грн	1661	1558	1353	1136	678
Н2, Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10)	%	96,1	73,0	35,7	19,8	13,9
Н3, Норматив достатності основного капіталу (не менше 7)	%	-	69,7	34,1	18,8	12,7
Н6, Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60)	%	154,0	125,8	89,4	82,2	-
Н7, Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25)	%	18,13	20,1	22,1	23,8	33,2
Н8, Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	%	18,13	34,6	124,4	177,4	337,9
Н9, Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25)	%	8,40	20,1	21,0	0,0	19,6
Л13-1, Норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції (не більше 5)	%	0,7	0,9	0,3	1,6	0,6
Л13-2, Норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції (не більше 5)	%	1,4	2,8	4,1	0,7	2,5
LCR _{вв} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100)	%	-	445	201	163	176
LCR _{ів} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 100)	%	-	839	239	197	294
NSFR, Норматив коефіцієнта чистого стабільного фінансування (не менше 90)	%	-	-	-	127	124

* Сформовано автором за джерелом [12]

Як бачимо з таблиці 2.4, АТ «ПРАВЕКС БАНК» не дотримався лише одного нормативу Н7 (максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента) у 2022 р., перевищивши його майже на 10%, що свідчить про наявність суттєвого кредитного ризику. Зазначимо, що регулятор не застосовував засоби впливу з цього приводу. Проте, позитивним є те, що не дивлячись на досить складні умови діяльності, банк зміг втримати свою платоспроможність та ліквідність на належному рівні, пропагуючи власні цінності та дотримуючись принципів функціонування (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Базові цінності та принципи АТ «ПРАВЕКС БАНК»
(побудовано за джерелом [16])

АТ «ПРАВЕКС БАНК» постійно працює над вдосконаленням банківських продуктів і послуг та покращенням обслуговування для всіх груп клієнтів:

- для корпоративних – втілення програми «Державні гарантії» (часткове покриття ризиків державою), розширення торговельного фінансування (експортні акредитиви), дистанційне відкриття депозиту та підписання кредитного договору (за допомогою електронного підпису);

– для фізичних осіб – впровадження спрощених кредитних продуктів, оновлення Інтернет-банкінгу та вдосконалення зручності мобільного додатку.

Таким чином, можемо конкретизувати основну концепцію функціонування нашого об'єкта дослідження (рис. 2.3).

Рисунок 2.3 – Концепція розвитку АТ «ПРАВЕКС БАНК»
(побудовано автором за джерелом [16])

Таким чином, дотримуючись цієї концепції, банк акцентувався на управлінні ліквідністю, розміщуючи вільні кошти у депозитні сертифікати НБУ; збереженні стабільності ресурсного потенціалу; зниженні операційних витрат; оптимізації адміністративних витрат; підтримці малого бізнесу; посиленні захисту інформації та формуванні резервних баз даних, використовуючи хмарне сховище в Європі; забезпечення постійної діяльності регіональної мережі. Адже саме ці заходи гарантують йому утримання надійності, ліквідності, платоспроможності, репутації та довіри клієнтів на відповідному рівні.

2.3 Перевірка достовірності гіпотез щодо управління ризиками банку

Банківські ризики – це ймовірність втрати коштів під впливом різних чинників. А процес управління ризиками – це комплекс конкретних правил, ресурсів, процедур та контрольних заходів для ідентифікації, вимірювання, моніторингу, контролю та звітування. Цей процес використовує такі методи:

- уникнення ризику;
- прийняття через локалізацію;
- пом'якшення через диверсифікацію, або компенсацію.

Управління ризиками реалізується через етапи ідентифікації, виміру та оцінки, контролю та моніторингу, звіту та управління.

Перейдемо до встановлення та аналізу ризиків АТ «ПРАВЕКС БАНК». Почнемо з найбільш «популярних» (валютного та процентного), потім спробуємо встановити географічний і, нарешті, перейдемо до найбільш типового – кредитного. Окремо розглянемо ризики, які не можна виміряти матеріально, а не вистачатиме даних у вільному доступі.

Зазначимо, що проведенням аналізу валютного ризику, необхідно опанувати не лише всю складність цього процесу, а й нюанси управління ним та систему його оцінки. Отже, валютний ризик – це

Він неоднорідний, а поділяється на такі види:

- операційний (негативний вплив зміни валютного курсу на грошові потоки банку);
- трансляційний (невідповідність між пасивами та активами, що виражені в різних валютах), який зустрічається рідко, бо всі статті виражають, здебільшого, в гривнях;
- економічний (негативний вплив валютного курсу на фінансово-економічний стан банку).

Всі валютні операції банку можна поділити на такі групи (рис. 2.4)

Зовнішні операції	Внутрішні операції	Операції клієнтів
<ul style="list-style-type: none"> • відображають зміну стану коррахунку банку; • надходження коштів на рахунки клієнтів банку через коррахунки інших банків. 	<ul style="list-style-type: none"> • купівля-продаж валюти банком; • отримання та видача міжбанківських кредитів; • нарахування та утримання процентів в іноземній валюті; • переоцінка залишків на валютних рахунках. 	<ul style="list-style-type: none"> • видача та прийняття готівкової валюти від клієнта; • відкриття та закриття валютного рахунку; • переказ в іншу фінансову установу; • купівля-продаж валюти за дорученням клієнта; • операції з дорожніми чеками, акредитивами, інкасо.

Рисунок 2.4 – Валютні операції за ініціатором проведення
(побудовано автором за джерелами [7; 17])

Своє дослідження валютного ризику почнемо з основної умови – встановимо, чи змінювались валютні курси за досліджуваний період (рис. 2.5).

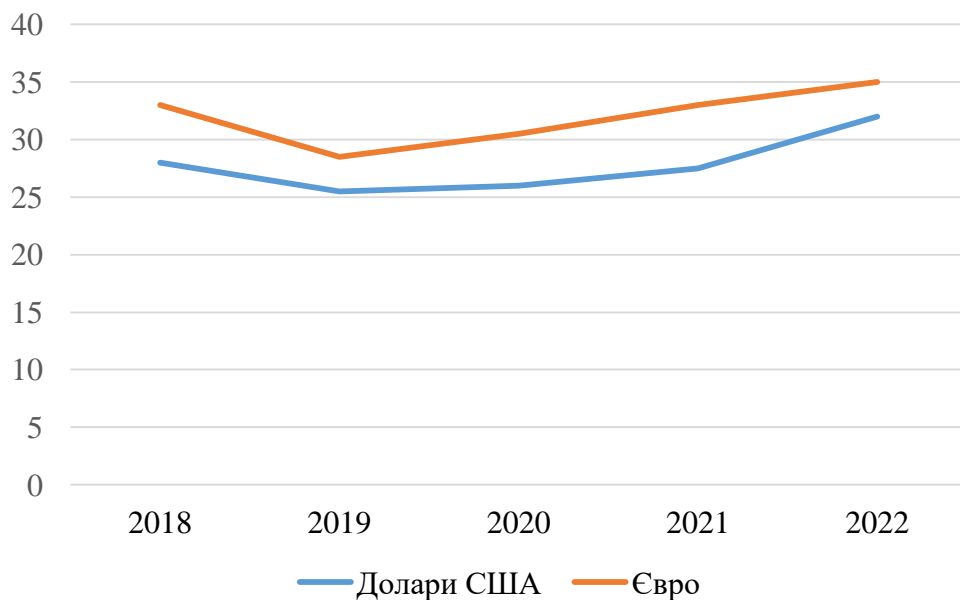

Рисунок 2.5 – Середньорічний курс валют у 2018-2022 рр., грн

Бачимо, що дійсно зміна валютного курсу мала місце, тобто є передумови наявності валютного ризику.

Розрахуємо та проаналізуємо загальний розмір валютного ризику нашого об'єкта дослідження (рис. 2.6)

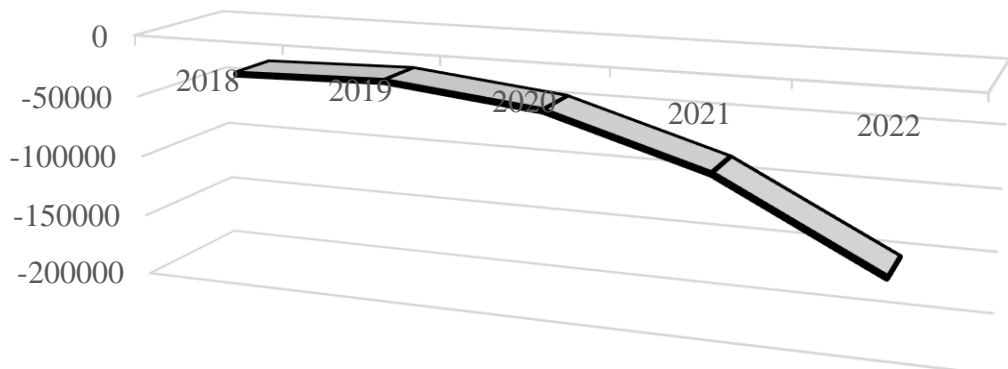

Рисунок 2.6 – Динаміка валютного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., тис грн

Бачимо, що за досліджуваний період банк постійно наражався на валютний ризик, причому майже з кожним роком все сильніше (в загальному на 300%). Так, у 2019 р. його значення зменшилось на 8,6% (2957 тис грн), зате потім збільшилось у 2020 – на 43,7% (13770 тис грн), у 2021 р. – на 84,1% (38124 тис грн), в 2022 р. – на 80% (66739 тис грн). Яка ж валюта має найбільший вплив на валютний ризик? Відповідь на рис. 2.7.

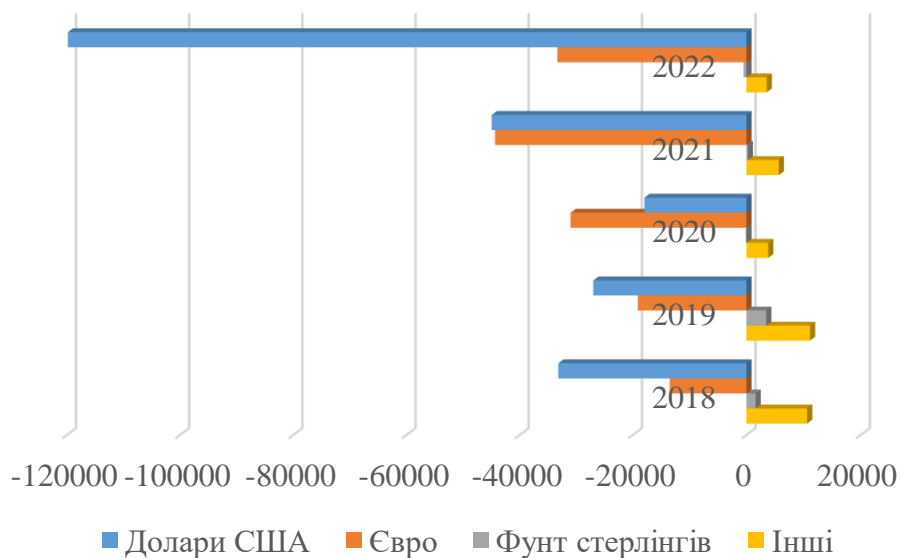

Рисунок 2.7 – Валютний ризик АТ «ПРАВЕКС БАНК» (за видами валют) у 2018-2022 рр., тис грн

Бачимо, що значний вплив на зростання валютного ризику мала зміна курсу долара, розмір ризику за цією валютою зріс у п'ять разів, за євро – у 4 рази. Зазначимо, що фунт стерлінгів та інші види валют не збільшували валютний ризик, але вони займають досить малу питому вагу в загальному обсязі, тому не можуть перекрити сумарне значення ризику.

Проведемо наступне дослідження: встановимо, чи існує вплив валютного ризику на основні характеристики банку (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Вплив валютного ризику на прибуток/збиток та власний капітал АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., тис грн*

Показник	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Зміцнення долара США на 20%	-6640	-5182	-3425	7379	-23970
Зміцнення євро на 20%	-2704	-3826	-5501	-26371	-6673
Зміцнення фунта стерлінгів на 20%	320	694	-21	48	-102
Зміцнення інших валют на 20%	2124	2006	722	182	7101

*Сформовано автором за джерелом [16]

Бачимо, що негативний вплив на капітал банку мав валютний ризик знову ж таки, через зміцнення курсу долара США та євро та позитивний вплив на збиток, тобто сприяв його зростанню. Зміцнення курсу інших валют, навпаки, позитивно впливало на власний капітал банку та негативно на збиток. Але, знову ж таки, цей вплив дуже мізерний в порівнянні з вищезгаданими валютами. Тому власний капітал зменшувався, а збиток зростав в аналізованому періоді.

Таким чином, АТ «ПРАВЕКС БАНК» наражається на валютний ризик через вплив коливання курсів іноземних валют на його фінансовий стан та грошові потоки, тобто цей ризик ми можемо класифікувати саме як економічний валютний ризик. Гіпотезу № 1 доведено.

Для будь якого фінансового інструменту основним джерелом ризику є процентний (зміна ринкових ставок відсотка). Відомо, що майже неможливо спрогнозувати відсоткову ставку через її посилену мінливість, тому

відсотковий ризик може стати головним джерелом загального банківського. Водночас процентний ризик є однією з основних передумов позиції будь-якого банку на ринку. Адже прибуток – це як винагорода за грамотно взятий на себе ризик. Тобто чим вищий відсотковий ризик, тим вищий прибуток отримає банк. Але в попередньому розділі ми з’ясували, що АТ «ПРАВЕКС БАНК» отримувал лише чистий збиток за досліджуваний період. Тому, логічно буде припустити, що він не наражається на відсотковий ризик. Проаналізуємо його величину в динаміці (рис. 2.8).

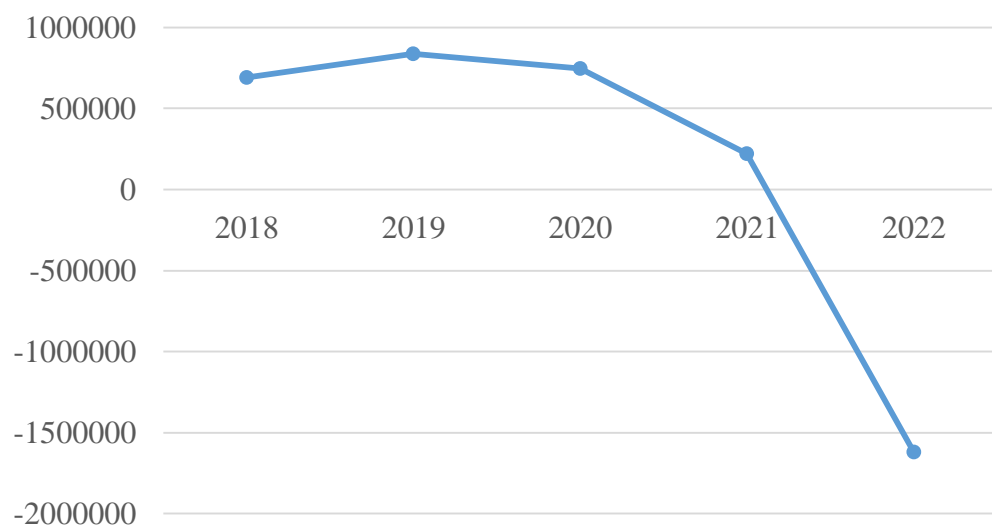

Рисунок 2.8 – Динаміка процентного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., тис грн

Бачимо, що до 2022 р. банк не наражався на процентний ризик взагалі, хоча передумови його існування потроху накопичувались, але в 2022 р. він з’явився, причому у розмірі 1619250 тис грн.

Вважається, що в ідеальній ситуації всі банківські активи повинні відповідати певним зобов’язанням (за допомогою яких фінансуються) за термінами. Тоді існування процентного ризику нівелюється. Але ж на практиці не завжди короткотермінові активи фінансуються довготерміновими зобов’язаннями, а довгострокові – довгостроковими. Через цей процес й виникає процентний ризик, який має постійно контролюватися банком. Відсоткова маржа може приносити збитки під впливом коливань ринкової

процентної ставки. Розглянемо залежності між строковими активами та зобов'язаннями: додатні значення свідчатимуть про збалансованість по термінах, а від'ємні – про наявність відсоткового ризику (рис. 2.9).

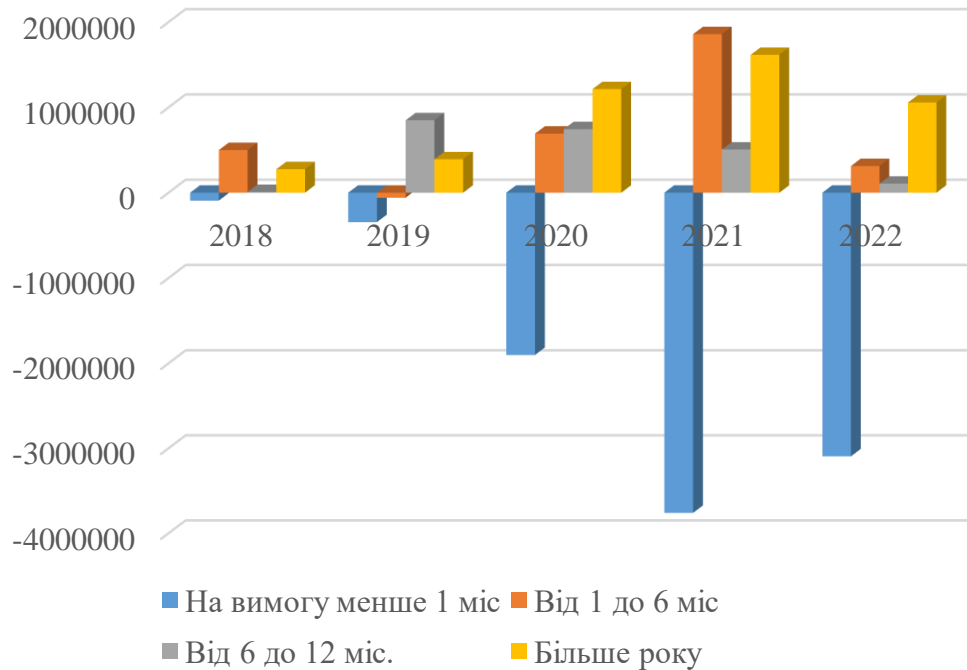

Рисунок 2.9 – Процентний ризик АТ «ПРАВЕКС БАНК» (за термінами) у 2018-2022 рр., тис грн

Бачимо, що наявність процентного ризику у 2022 р. пояснюється незбалансованістю строкових активів та пасивів терміном менше 1 місяця, а точніше, банк залучив короткотермінові кошти до 1 місяця, але не зміг їх використати в активах такого ж терміну. Всі інші статті збалансовані за термінами, тому ризикової ситуації не зумовлювали. Банк повинен прагнути досягти відповідності активів зобов'язанням з термінами до 1 місяця. Гіпотезу № 2 доведено.

Встановимо наявність географічного ризику для АТ «ПРАВЕКС БАНК». Фактично це – можливість отримати збитки в результаті саме географічного розміщення власних активів. Користуючись примітками до фінансової звітності [16], розрахуємо обсяг географічного ризику (рис.2.10).

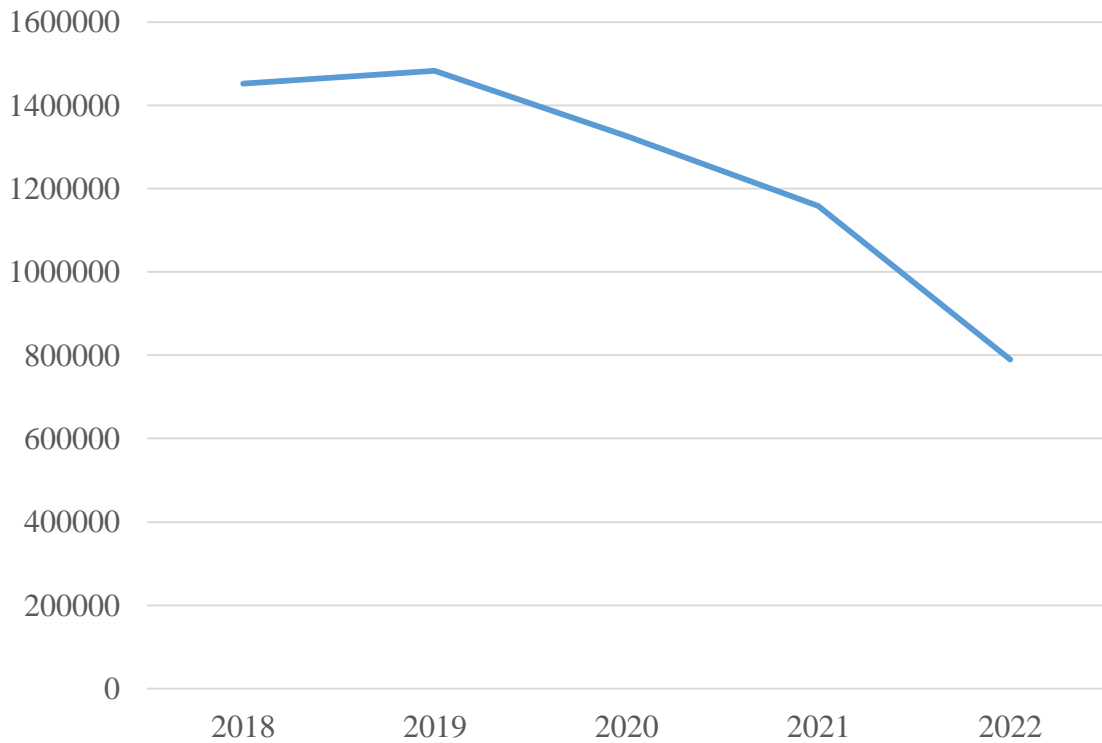

Рисунок 2.10 – Географічний ризик АТ «ПРАВЕКС БАНК»
у 2018-2022 рр., тис грн

Як бачимо, банк не наражається на географічний ризик через вдале географічне розміщення активів. Щоправда цей показник має тенденцію до спаду, тому розглянемо конкретні напрямки розміщення коштів, а саме – в Україні, ОЕСР (Організація Економічного Співробітництва та Розвитку) та інших країнах (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Географічне розміщення активів АТ «ПРАВЕКС БАНК»
у 2018-2022 рр., тис грн

Країна	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Україна	1184358	953610	562245	1047408	-701285
ОЕСР	281327	537265	793159	136414	1561208
Інші країни	-13312	-8274	-28606	-25820	-69897

Бачимо, що географічний ризик виникав лише від розміщення активів в інших країнах, проте він повністю перекривався коштами, розміщеними в

ОЕСР, так само, як у 2022 р. географічний ризик, отриманий від вкладання коштів в Україні.

І, нарешті перейдемо до аналізу типового виду ризику – кредитного, який існує завжди і в усіх банках. Кредитний ризик визначає ймовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або невиконання запланованих доходів внаслідок невиконання боржником або контрагентом своїх зобов'язань, визначених умовами угоди. Цей ризик наявний в усіх активних банківських операціях, за винятком операцій з борговими цінностями та іншими фінансовими інструментами, які входять в торгову книгу Банку. Кредитний ризик існує у всіх сферах діяльності, де результат залежить від виконання зобов'язань підрядником, емітентом або позичальником. Це може стосуватися кожного випадку, коли банк надає кошти, бере на себе зобов'язання з їх представлення, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних або умовних угод, незалежно від того, чи є операція на балансі чи поза балансом. Головною метою управління кредитним ризиком є максимізація норми прибутковості банку, враховуючи ризики, шляхом утримання кредитного ризику в прийнятних межах. Основна мета полягає в тому, щоб ризикові рішення, прийняті в організації, відповідали параметрам і були узгоджені з характером та рівнем ризику, який зацікавлені сторони в організації готові прийняти на себе. Банк реалізує управління кредитним ризиком, який властивий всьому його портфелю, а також ризиком на окремих кредитах чи операціях. Розрахуємо кредитний ризик нашого об'єкта дослідження (рис. 2.11).

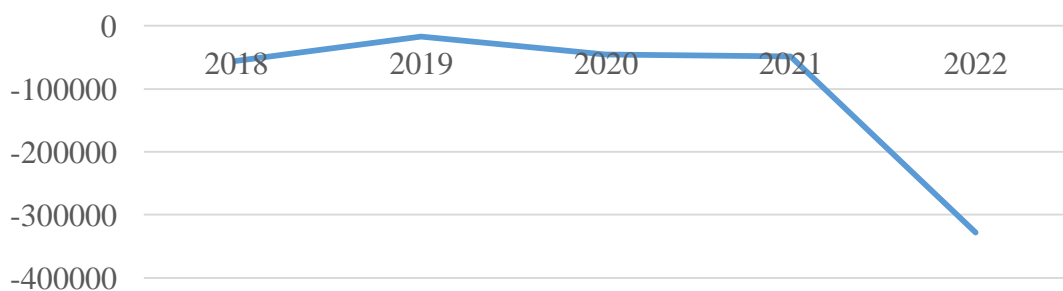

Рисунок 2.11 – Розмір кредитного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК»
у 2018-2022 рр., тис грн

Таблиця 2.7 – Аналіз кредитного ризику АТ «ПРАВЕКС БАНК»
у 2018-2022 рр., тис грн

Показник	Роки					Приріст, %			
	2018	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Кредити юридичним особам	-45006	-8006	-28663	-21733	-171185	-82	258	-24	688
Іпотечні кредити фізичних осіб	-6338	-6212	-9494	-12128	-44714	-2	53	28	269
Кредити, що надані фізичним особам на поточні потреби	-4571	-3038	-7492	-15193	-112195	-34	147	103	638
Інші кредити фізичним особам	-	-	-1	-1	-	-	0	-	-

Бачимо, що найбільш ризиковими були кредити юридичним та фізичним особам на поточні потреби, які значно вплинули на стрімкий ріст кредитного ризику (у 7-8 разів). Ризик через іпотечні кредити збільшився теж на велику суму – на 269%.

Співставимо обсяг кредитного портфеля з доходом від нього (рис. 2.12).

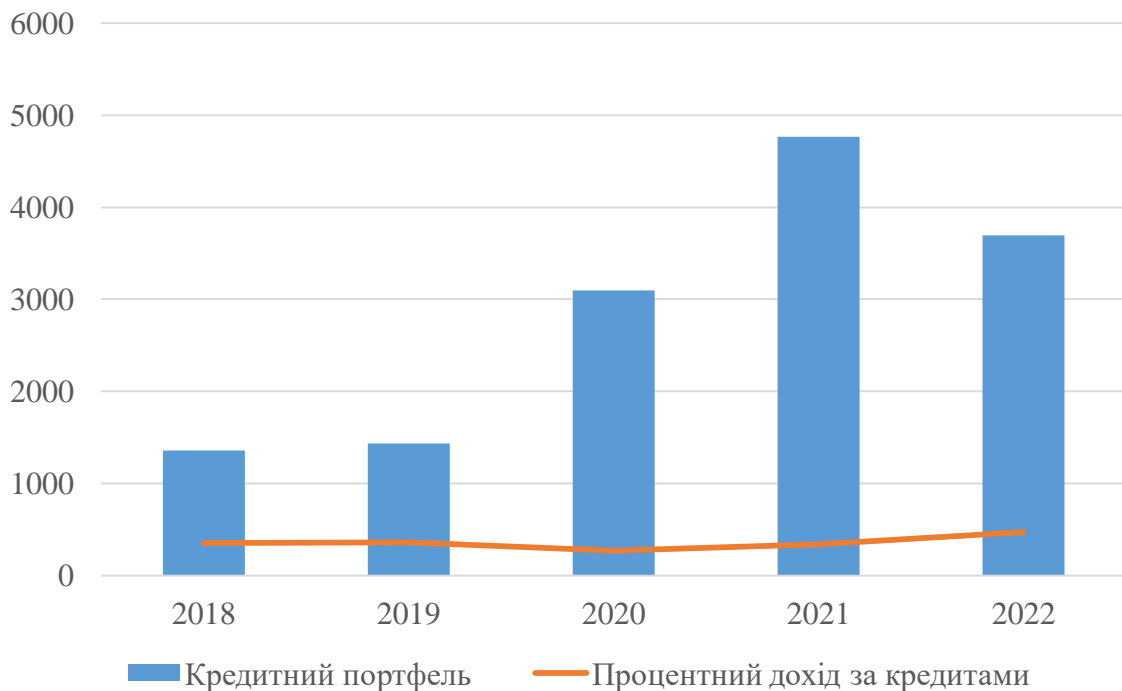

Рисунок 2.12 – Вплив обсягу кредитного портфеля на дохідність
АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр., тис грн

Бачимо, що зростання обсягу кредитного портфеля не призводив до росту процентного доходу за ним. Більше того, темп зростання кредитів значно перевищував темп зростання доходу. Відсоткові витрати за кредитами постійно зростали, то ж в підсумку банк отримував збиток за наданими кредитами. Вплив Ковіду-19 та широкомасштабне вторгнення призвели до значного погіршення платоспроможності населення та суб'єктів господарювання, що зумовило появу в портфелі прострочених, сумнівних та безнадійних кредитів.

Через спад та повільне відновлення економіки попит на кредитні ресурси значно обмежений. Банки обмежують надання кредитів своїм існуючим клієнтам або участь у державних програмах підтримки. Доступ до недорогих кредитних ресурсів залишається через державну програму «Доступні кредити 5-7-9%», проте активність за цією програмою знизилася після весняного зростання агрокредитування.

При високих ризиках програма «Доступні кредити 5-7-9%» залишається ключовим каталізатором гривневого корпоративного кредитування. Роздрібний кредитний портфель продовжує зменшуватися через втрати від кредитного ризику та повільне надходження нових кредитів. Кредитний попит, основний відображувач рівня споживання, залишається низьким протягом тривалого періоду. Крім відсутності платоспроможного попиту, кредитування обмежується банківськими стандартами, які підсилюються умовами війни.

Запас капіталу, сформований банками перед війною, дозволяє їм поглиблювати кредитні втрати, переважно за незабезпеченими роздрібними позиками. Втрати кредитного портфеля також компенсуються процентними доходами від так званих працюючих кредитів. Саме працюючий роздрібний портфель сприяє генерації комісійних доходів. Фундаментальні фактори подальшого погіршення якості портфеля залишаються: реальні доходи значної частини населення зменшуються, а безробіття залишається на високому рівні. Гіпотезу № 3 доведено.

Банківський сектор продовжує отримувати значні припливи коштів через державні виплати. Однак це фінансування розподіляється нерівномірно, з припливами гривневих коштів від населення, які концентруються в державних банках. Більшість банків відповідає нормативам ліквідності з великим запасом, і частка високоліквідних активів на їх балансах зростає. Проте більшість коштів, що надходять до банків, залишається на поточних рахунках, що призводить до погіршення строкової структури фінансування.

Не зважаючи на дотримання всіх нормативів ліквідності, банк, як і всі вітчизняні банківські установи наражається на ризик ліквідності. Він визначає ймовірність виникнення збитків або недоотримання запланованих доходів через неможливість Банку забезпечити фінансування зростання активів та/або виконання своїх зобов'язань у встановлені строки. Це також ризик неможливості виконання платіжних зобов'язань через нездатність отримати кошти на ринку (ризик ліквідності фінансування) або ліквідувати активи (ризик ліквідності ринку).

Мета управління ризиком ліквідності полягає в забезпеченні високого рівня впевненості, що Банк може виконувати свої щоденні зобов'язання з ліквідністю та витримувати стресові періоди, впливаючи як на забезпечене, так і на незабезпечене фінансування, отримане від конкретного банку або відзначене на ринку.

Управління ліквідністю виконується департаментом казначейства та фондових ринків головного фінансового управління за трьома етапами.

1. Щоденне, щотижневе та щомісячне планування ліквідності (аналіз усіх грошових потоків в національній та іноземній валюті на поточний та попередні дні; аналіз структури активів та пасивів банку та їхніх змін; прогнозування ліквідності на кінець поточного дня, враховуючи майбутні грошові потоки).

2. Проведення розрахунків (доступної миттєвої ліквідності на початок робочого дня; максимального використання ліквідності протягом операційного дня).

3. Забезпечення (позитивного балансу кореспондентського рахунку в НБУ; перевищення високоякісних ліквідних активів мінімального рівня, встановленого відповідними документами; дотримання обов'язкових вимог резервування, встановлених НБУ).

На жаль, ми не зможемо розрахувати конкретні значення втрат від ризику ліквідності, оскільки не володіємо повною інформацією щодо всіх термінів залучених коштів та термінів статей їх використання.

Не всі ризики можна виміряти матеріально. Існують й так звані нефінансові ризики, на які наражається АТ «ПРАВЕКС БАНК»: стратегічний ризик та ризик репутації. Розглянемо їх більш детально.

Стратегічний ризик визначає ймовірність виникнення збитків або недоотримання запланованих доходів унаслідок неправильних управлінських рішень та неадекватного реагування на зміни в бізнес-середовищі. Основною метою управління стратегічним ризиком є обмеження або мінімізація ризику, на який наражається Банк, та забезпечення максимального збереження активів і власного капіталу за можливої мінімізації втрат. Це досягається шляхом впровадження розумно обґрунтованої системи стратегічного планування та контролю за виконанням рішень на всіх організаційних рівнях.

Контроль за стратегічним ризиком здійснюється департаментом планування і контролю головного фінансового управління, який є основним підрозділом, що виконує функцію координації бюджетного процесу, консолідації, аналізу і контролю бюджету. Для мінімізації стратегічного ризику департамент планування і контролю використовує такі інструменти планування, як бізнес-план, річний бюджет та прогноз поточного року.

У випадку необхідності, після ретельного розгляду, корпоративні органи можуть прийняти рішення про внесення змін до політики Банку для реалізації стратегії або делегувати департаменту планування і контролю головного фінансового управління проведення додаткових розрахунків з обґрунтуванням.

Ризик репутації є однією зі складових комплаєнс-ризиків. Комплаєнс-

ризик – це можливість виникнення збитків, санкцій, додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів, або втрати репутації внаслідок невиконання банком вимог чинного законодавства України, ринкових стандартів, корпоративної етики, виникнення конфлікту інтересів, а також внутрішніх документів Банку, включаючи правила етичної поведінки, запобігання виникненню та врегулювання конфліктів інтересів.

Комплаєнс-ризик, пов'язаний із санкціями та фінансовими втратами, відноситься до операційного ризику, тоді як той, що завдає шкоди репутації, класифікується як ризик репутації. Банк також враховує в межах комплаєнс-ризик поведінковий ризик, який, за відсутності чіткого нормативного визначення, визнається як ризик судових чи адміністративних санкцій, матеріальних фінансових збитків чи шкоди репутації унаслідок неправомірної поведінки, такої як несправедливе ставлення до клієнтів, або порушення нормативних документів у сфері фінансових злочинів, наприклад, боротьба з відмиванням грошей, протидія корупції, кіберзлочини.

Ризик репутації – це ймовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або невігнаних наслідків у вигляді невиконання запланованих доходів через негативне сприйняття іміджу Банку клієнтами, контрагентами, акціонерами, а також наглядовими та контролюючими органами. Репутаційний ризик також визначається як наявний або потенційний ризик зменшення прибутку або капіталу, що виникає через негативне сприйняття іміджу Банку серед клієнтів, контрагентів, акціонерів, інвесторів та органів нагляду.

Основною метою управління ризиком репутації є обмеження або мінімізація ризику для доходів та капіталу, що може виникнути через негативне сприйняття іміджу Банку серед клієнтів, підрядників, акціонерів (зацікавлених осіб) або контролюючих органів.

Для зменшення ризику репутації банк використовує різноманітні інструменти впливу:

- системи внутрішнього контролю;

- кодекс професійної етики;
- системи зовнішнього моніторингу;
- план дій у разі настання кризових обставин;
- оцінка репутаційного ризику.

АТ «ПРАВЕКС БАНК» визнає ці обидва види ризику, але вони не є основними та суттєвими.

Фактори ризику в інших сферах банк вважає незначними. Відповідність вимогам капіталу недостатньо для забезпечення стійкості банківської системи, навіть за умови середнього ризику капіталу, основним чином через значний залишковий запас міцності, накопичений до початку конфлікту. Більшість банків на даний момент все ще має запас капіталу, що перевищує мінімальні вимоги. Однак існує ймовірність, що цей надлишковий буфер може зменшитися. Окремі фінансові установи вже не відповідають мінімальним вимогам до достатності капіталу. Національний банк України залишає пасивний підхід до застосування заходів впливу за порушення вимог до капіталу, якщо це обумовлено наслідками війни. Режим регуляторних послаблень буде діяти тривалий час, надаючи фінансовим установам з життєздатними бізнес-моделями та генерацією операційних доходів достатньо часу для відновлення капіталу за потреби. У майбутньому вимоги до банків будуть адаптовані з урахуванням змін у банківському законодавстві.

Отже, основними видами ризиків, на які наражається банк, є: валютний, процентний, кредитний та ризик ліквідності.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «ПРАВЕКС БАНК»

3.1 Загальні підходи до зниження банківських ризиків

Під впливом світової війни глобальна інфляція та посилення монетарної політики стають суттєвими чинниками, що уповільнюють економічний розвиток та становлять загрозу рецесії для ключових партнерів України. Після критичного спаду в першому півріччі 2022 року, обумовленого широкомасштабною російською агресією, українська економіка повільно відновлювалася.

Основна мета управління банківськими ризиками полягає в обмеженні або мінімізації цих ризиків, оскільки повне їх уникнення є неможливим. Банк визначає конкретні цілі управління ризиками: покращення процесу ухвалення рішень щодо виникаючих ризиків та їх пом'якшення; зменшення збитків через контроль витрат на управління ризиками та витрат, пов'язаних із впливом цих ризиків; підтримка обізнаності всіх працівників Банку з питань ризиків та культури ризиків.

Банк стикається з ризиками у кожному аспекті своєї діяльності. З метою мінімізації цих ризиків, введено систему оцінки та контролю, яка діє відповідно до внутрішніх положень Банку, а також відповідає вимогам та рекомендаціям Національного банку України, Групи Інтеза Санпаоло, внутрішнім аудиторам, Базельському комітетові з банківського нагляду та практиці провідних фінансових установ.

Банківська система, яка є невід'ємною складовою сучасної економіки, відіграє ключову роль у її функціонуванні. Держава чітко контролює процеси, що відбуваються в банківській системі, оскільки вони відображають стан і тенденції розвитку економіки. Банківська система активно взаємодіє з

населенням, підприємствами, організаціями та органами державного регулювання.

З урахуванням особливостей банківської сфери методи регулювання банківських ризиків впроваджуються за двома напрямками:

– державне управління банківськими ризиками здійснюється через адміністративне та економічне регулювання рівня ризиків. Це передбачає існування ефективної системи банківського законодавства та відповідних актів, які регламентують механізми подолання проблемних ситуацій;

– внутрішньобанківська стратегія управління ризиками включає в себе встановлення нормативів та лімітів. Наприклад, обмеження обсягу кредитного портфелю, концентрація кредитів за видами діяльності та регіонами.

Узагальнюючи політику ризиків, проведену АТ «ПРАВЕКС БАНК», і використовуючи результати розрахунків, можемо рекомендувати такі заходи для вдосконалення управління ризиками: покращення технічних засобів через придбання стандартизованих систем від надійних фірм; здійснення систематичного моніторингу ризиків та вчасного контролю за їхнім розвитком; активне лобіювання інтересів банків у сфері законодавчого та регуляторного впливу.

Першим етапом у керуванні валютними ризиками всередині структури банку є встановлення лімітів на валютні операції. Це може включати такі види лімітів: ліміти на іноземні держави, де визначаються максимально можливі суми для операцій з клієнтами та контраптерами за день в кожній конкретній країні; ліміти на операції з контраптерами і клієнтами, де встановлюється максимально можлива сума для операцій на кожного клієнта; ліміт інструментарію, що встановлює обмеження на використання інструментів і валют з визначенням списку доступних для торгівлі; встановлення лімітів на кожен робочий день і кожного дилера, як правило, визначає розмір максимально можливої відкритої позиції по іноземних валютах для кожного дилера і кожного конкретного інструменту; ліміт збитків, що визначає максимально можливий розмір збитків, після досягнення

якого всі відкриті позиції повинні бути закриті із збитками. У деяких випадках такий ліміт встановлюється щодня або на окремий період, а в інших він може бути розділений за видами інструментів або дилерів.

Крім лімітів, пропонуємо скористатись міжнародним досвідом зниження валютного ризику, застосувавши методи:

- метчинг – взаємний залік покупки-продажу валюти по активу і пасиву, що дозволяє банку впливати на розмір надходження та відтоку валюти, вираховуючи їх, і відповідно, на свої ризики;

- неттінг – максимальне скорочення кількості валютних операцій, укрупнюючи їх;

- набуття додаткової інформації через придбання інформаційних продуктів в режимі реального часу валютних курсів;

- щоденне детальне вивчення та аналіз валютних ринків.

Звісно, обмеження валютних ризиків часто досягається шляхом використання хеджування. Хеджування – це зменшення ризику можливих втрат. Правління банком може вирішити хеджувати всі ризики, не хеджувати жодного, або вибірково застосовувати хеджування для конкретних видів ризиків.

Відсутність хеджування може бути обумовлена двома причинами. По-перше, банк може не мати належного усвідомлення щодо ризиків або можливостей їх зменшення. По-друге, банк може вважати, що обмінні курси або процентні ставки залишаться незмінними або змінюватимуться на його користь. У такому випадку банк піддається спекуляціям: якщо його прогноз виявиться правильним, він виграє, в іншому випадку зазнає збитків.

Хеджування всіх ризиків є єдиним способом повністю уникнути їх впливу. Однак банкіри часто віддають перевагу вибірково хеджуванню. Якщо вони передбачають невігідні зміни у валютних курсах або процентних ставках, вони хеджують конкретний ризик, залишаючи інші непокритими. Це рішення дозволяє ефективніше управляти витратами, оскільки загальні

витрати на комісійні та премії опціонів при вибіркового хеджуванні можуть бути меншими.

Ще одним способом є страхування ризиків тільки після того, як курси або ставки зміняться до певного рівня. Це означає, що банк може витримати деякі негативні зміни, але при досягненні певного рівня ризику слід повністю хеджувати, щоб запобігти подальшим збиткам.

Процентний ризик виникає внаслідок залежності від коливань ставок на фінансові інструменти. Банк впроваджує зважену політику для досягнення балансу між активами та зобов'язаннями, що допомагає управляти цим ризиком. Для зниження процентного ризику пропонуємо: використання натурального хеджування; розділення всіх активів і пасивів банку на чутливі та нечутливі до змін процентної ставки для контролю рівня процентного ризику; використання дюрації (або тривалості) портфеля як інструменту для вимірювання середньозваженого строку погашення.

У банківській практиці використовуються методи самостійного протистояння банківським ризикам, такі як створення власних резервів (самострахування) та компенсація ризику за рахунок поточного прибутку (метод прямого списання). Важливо ретельно розглядати питання доцільності їх застосування, особливо коли втрати можуть бути покриті власним капіталом банку, але може виникнути ситуація, коли поглинання банківських ризиків не буде виправданим і може призвести до проблем банкрутства банківської установи.

Ще одним з універсальних способів мінімізації банківських ризиків є створення резервних фондів. Адже вони підвищують надійність і стабільність банку в цілому. Важливо враховувати, що ці фонди для самострахування ризиків є капіталом, який не приносить банку прибутку. Банкіри, безсумнівно, докладають зусиль для зменшення розмірів таких резервних фондів. Визначення оптимального рівня цих фондів для керівників банку представляє собою виклик, оскільки вони знаходяться перед дилемою між бажанням зменшити резервні фонди та прагненням зменшити ризик

можливих фінансових втрат. Рівень резервних фондів у банку слід переглядати щорічно (щоквартально) в залежності від статистики минулих втрат та очікуваних майбутніх ризиків.

Методи передачі банківських ризиків передбачають розподіл ризиків між іншими учасниками ринку, такими як банки, підприємства, інвестиційні, факторингові та лізингові компанії, інші фінансові установи. Причини, через які передача ризику вигідна обом сторонам, полягають у тому, що збитки, які є значущими для передавання, можуть бути незначущими для трансферу, трансфер може мати кращі можливості та знати ефективніші методи зменшення можливих збитків, та трансфер може бути в кращому положенні для зменшення збитків чи контролю за ризиком.

Трансфер ризику не найбільш безпечний та ефективний спосіб мінімізації банківських ризиків. Однак рекомендується урахувати наступне під час передавання банківських ризиків: трансфері повинен мати значні повноваження для зменшення та контролю ризику і використовувати їх належним чином; трансфері повинен мати можливість швидко виконати всі взяті на себе зобов'язання; розподіл ризиків між трансфером та трансфері повинен бути чітко визначеним та недвозначним; ризик повинен передаватися за рівною ціною для обох сторін; рішення про трансфер повинно прийматися на основі критерію ефективності порівняно з аналогічними за надійністю методами мінімізації банківських ризиків.

Отже, враховуючи динаміку сучасного економічного середовища, постійне вдосконалення стратегій управління ризиками в банківській діяльності стає ключовим аспектом для її стабільності та ефективності.

3.2 Напрями зниження кредитного ризику

Управління кредитним ризиком підконтрольне департаменту управління ризиками. З метою зменшення впливу кредитного ризику на банк, департамент управління ризиками вживає такі заходи: регулярно оновлює

внутрішні документи, що стосуються кредитного ризику; проводить моніторинг якості кредитного портфеля (1 раз в місяць), враховуючи кількість днів прострочення боргу в розрізі: боржників з одного географічного регіону; боржників або груп відповідних контрагентів; кредитних продуктів; вивчає структуру застави та забезпечення за кредитами (1 раз в місяць); перевіряє цілісність резервів Банку на покриття очікуваних кредитних втрат та загальну суму кредитного ризику (1 раз в місяць).

Щомісячний аналіз динаміки переміщення кредитного портфеля та резервів в основних валютах здійснюється для виявлення змін та визначення ефективних стратегій управління кредитним ризиком. Департамент управління ризиками регулярно проводить моніторинг рівня ризик-апетитів та встановлених лімітів, надаючи сигнали щодо необхідності процесу ескалації в разі перевищення визначених параметрів.

Стрес-тести проводяться не рідше одного разу на квартал для оцінки стійкості Банку до негативних змін на ринку. Департамент розробляє схеми управління кредитним ризиком, враховуючи як національні стандарти, так і міжнародні практики. Також здійснюється аналіз нових продуктів та послуг на їх вплив на кредитний ризик.

Основні методи управління кредитними ризиками повинні включати:

- оцінку кредитоспроможності за різними критеріями, такими як підрядник, сфера діяльності та конкурентоспроможність;
- розподіл повноважень залежно від обсягу кредиту та розміру потенційного ризику;
- диверсифікацію кредитного портфеля для зменшення ризику внаслідок невиконання зобов'язань кількох контрагентів одночасно;
- встановлення лімітів на розміщення коштів на одного контрагента для обмеження концентрації ризику;
- фінансування ліквідного забезпечення для зменшення розміру кредитного ризику, для оцінки застави залучати зовнішніх експертів.

Ми вважаємо, що АТ «ПРАВЕКС БАНК» необхідно покращити якість свого кредитного портфеля. Для цього він повинен: реагувати на ранні попереджувальні сигнали можливих проблем з платоспроможністю клієнтів; розробити привабливі фінансові умови для надійних клієнтів; встановити систему заохочень та знижок для платоспроможних клієнтів; забезпечити стажування та обмін досвідом між кредитними фахівцями; впровадити технології ШІ для покращання аналітичних можливостей; впровадити систему ефективного моніторингу кредитного портфеля, використовуючи аналітичні інструменти для оцінки впливу факторів на нього; забезпечити відповідність кредитної політики мінливим фінансовим умовам.

Ще більшому зниженню кредитного ризику сприятимуть і заходи щодо покращення якості застави (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Стратегії покращення якості застави за кредитами

Стратегія	Заходи
1	2
Грунтова оцінка застави	<ol style="list-style-type: none"> 1. Залучати незалежних оцінювачів або експертів для оцінки нерухомості, обладнання чи інших видів застави. 2. Регулярно оновлювати оцінки вартості застави під час строку кредитування. 3. Враховувати зміни на ринку нерухомості та ринку вартості обладнання
Застосування страхування	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сприяти укладанню страхових полісів, що покривають можливі ризики. 2. Вимагати від клієнтів страхування застави для зменшення ризику банку
Застосування технологій	<ol style="list-style-type: none"> 1. Залучати бази даних та аналітичні інструменти для вдосконалення оцінки ризиків. 2. Використовувати сучасні технології для автоматизації процесів оцінки та моніторингу застави. 3. Забезпечити належну юридичну підтримку для випадків вилучення застави.

Продовження таблиці 3.1

1	2
Регулярний моніторинг стану застави	1. Використовувати системи моніторингу для вчасного виявлення змін у стані застави. 2. Встановлювати процедури перевірки застави при виникненні ситуацій, що можуть вплинути на її вартість.
Диверсифікація застави	1. Уникати концентрації певних видів застави або областей економіки. 2. Сприяти диверсифікації видів застави в кредитному портфелі.

Ми вважаємо, що для банку важливим повинно стати й залучення нових позичальників. Для цього необхідно застосувати такі стратегії:

- програми лояльності (запровадити програми лояльності та бонусні системи для збереження і привертання нових клієнтів);
- маркетингові кампанії (розробити ефективні маркетингові стратегії для залучення уваги потенційних позичальників, використовувати рекламу в інтернеті, соціальних мережах та інших каналах для просування кредитних продуктів);
- спрощення критеріїв видачі кредитів (зменшити вимоги до кредитної історії та інших критеріїв для збільшення доступності кредитів для більшої кількості людей);
- фінансова грамотність (організувати програми з фінансової грамотності для покращення свідомості клієнтів щодо кредитних продуктів та їх правильного використання);
- цільове спрямування (визначити цільові групи клієнтів, які мають потребу в кредитах, і розробити продукти, що відповідають їхнім потребам);
- технології та інновації (впроваджувати інноваційні технології для віддаленої роботи з клієнтами та прискорення процесів видачі кредитів);
- зменшення відсоткових ставок (зменшити відсоткові ставки або пропонувати спеціальні умови для нових клієнтів).

Останню стратегію розглянемо більш детально, оскільки її не так просто впровадити. Тому для неї пропонуємо такі шляхи (рис. 3.1)

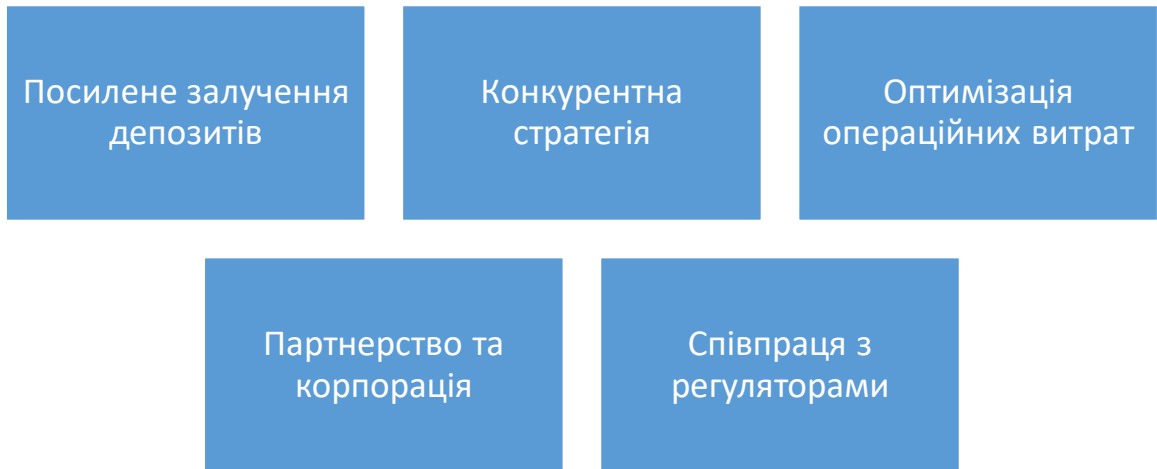

Рис. 3.1 – Заходи щодо зменшення процентної ставки за кредитами

Впровадження цих заходів сприятиме підвищенню якості кредитного портфеля в майбутньому та значному зниженню кредитного ризику (рис. 3.2)

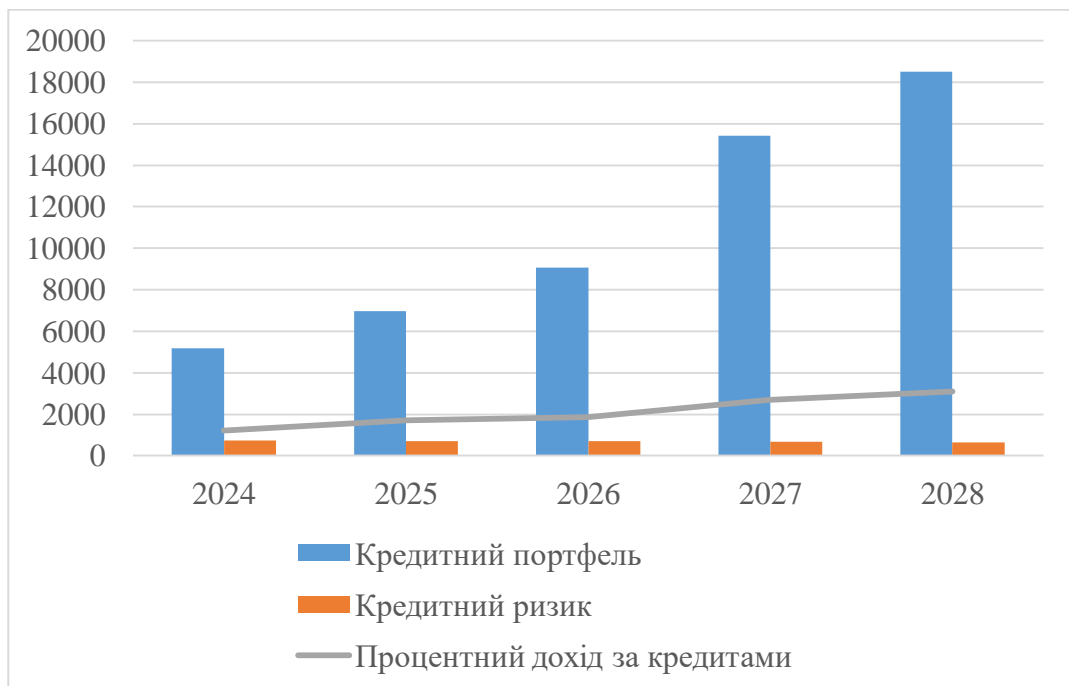

Рисунок 3.2 – Прогноз кредитного ризику після покращення якості кредитного портфеля

Для мінімізації кредитного ризику ми пропонуємо такі шляхи:

– диверсифікація портфеля: розподіл кредитів між різними секторами економіки або географічними регіонами може зменшити залежність від конкретного сектору або ринку;

– аналіз кредитоспроможності: здійснення ретельного аналізу фінансового стану позичальників перед наданням кредиту. Використання кредитних скорингових карт та інших методів оцінки ризику може допомогти визначити ймовірність повернення кредиту;

– встановлення критеріїв кредитування: визначення чітких і строгих критеріїв для видачі кредитів, таких як розмір доходу, кредитна історія, стаж роботи тощо, допомагає обмежити ризик;

– використання застави: вимагання від позичальників надавати заставу або гарантії може зменшити ризик для банку, оскільки в разі невиконання кредиту, банк може взяти заставлене майно;

– страхування кредитного ризику: застосування страхових продуктів або угод про кредитне забезпечення для покриття можливих збитків в разі невиконання;

– формування резервів та страхові заходи: банк може створювати додаткові резерви на випадок можливих втрат в умовах війни. Також, вони можуть впроваджувати страхові заходи, такі як страхування від неплатоспроможності клієнтів або кредитне страхування, щоб захистити себе від фінансових ризиків у воєнний період;

– моніторинг та управління ризиками: систематичний моніторинг кредитного портфеля та оперативне управління можуть дозволити банку вчасно реагувати на ознаки погіршення фінансового стану позичальників та вживати необхідні заходи;

– застосування консервативних критеріїв видачі кредитів: банк може встановлювати більш суворі критерії для видачі кредитів у воєнний період. Це

може включати збільшення вимог до кредитоспроможності клієнтів, зменшення кредитних ліній та інші обмежувальні заходи;

– стрес-тестування: проведення стрес-тестів для оцінки того, як кредитний портфель може витримати негативні економічні сценарії та які можливі втрати можуть виникнути в умовах стресу;

– перегляд та оновлення кредитної політики: після закінчення воєнного конфлікту банк повинен переглянути свою кредитну політику, враховуючи нові реалії економічної та соціальної ситуації. Це включає перегляд критеріїв видачі кредитів, визначення нових обмежень та оцінку кредитоспроможності клієнтів.

Таким чином, стратегія управління ризиками спрямована на досягнення цілей: підтримання обізнаності про ризик та культуру ризику; удосконалення процесу прийняття рішень щодо виникаючих ризиків та їх пом'якшення; забезпечення функціонування безперервного та ефективного процесу управління ризиками; досягнення оптимальної рівноваги між ризик-апетитами та бізнес-стратегією; зменшення збитків через контроль за співвідношенням витрат на управління ризиками та витрат, що можуть виникнути внаслідок впливу таких ризиків. Вона передбачає використання різноманітних інструментів зниження ризику та відповідне їх використання в залежності від типу конкретного ризику. А головною метою департаменту управління ризиками повинне стати забезпечення повного розмежування діяльності підрозділів, які реалізують банківські продукти, та управління ризиками. Департамент повинен самостійно аналізувати та приймати рішення в межах своєї компетенції або надавати рекомендації колегіальному органу прийняття рішень, якщо рівень його повноважень перевищено.

ВИСНОВКИ

Результати нашого дослідження банківських ризиків АТ «ПРАВЕКС БАНК» у 2018-2022 рр. дозволяють зробити такі висновки.

1. Встановлено сутність банківських ризиків, виділено їх види та класифікацію, визначено фактори їх формування. Встановлено інформаційне забезпечення аналізу ризиків та вивчено методiku його проведення.

2. Сформульовано та обґрунтовано гіпотези дослідження: № 1 – зміни в обмінних курсах можуть призводити до коливань вартості активів та зобов'язань банку в іноземних валютах, що може впливати на його фінансовий стан та призводити до валютного ризику; № 2 – різні види активів та зобов'язань банку можуть мати різну чутливість до змін процентних ставок. Гіпотеза досліджує, які фінансові інструменти найбільш вразливі до змін у процентних ставках; № 3 – за умови економічного спаду та зміни в кредитній політиці банку може зрости ризик неповернення кредитів у зв'язку зі змінами в фінансовому стані позичальників.

3. Встановлено, що АТ «ПРАВЕКС БАНК» наражається на валютний ризик. Так, у 2019 р. його значення зменшилось на 8,6%, зате потім збільшилось у 2020 – на 43,7%, у 2021 р. – на 84,1% , в 2022 р. – на 80%. Значний вплив на зростання валютного ризику мала зміна курсу долара, розмір ризику за цією валютою зріс у п'ять разів, за євро – у 4 рази. Зазначимо, що фунт стерлінгів та інші види валют не збільшували валютний ризик, але вони займають досить малу питому вагу в загальному обсязі, тому не можуть перекрити сумарне значення ризику.

4. З'ясовано, АТ «ПРАВЕКС БАНК» наражається на процентний ризик лише у 2022 р. через незбалансованість строкових активів та пасивів терміном менше 1 місяця. Всі інші статті збалансовані за термінами, тому ризикової ситуації не створювали, або перекривали одна одну.

5. Доведено, що банку не притаманний географічний ризик, бо він вдало розмістив свої активи з географічної точки зору.

6. Встановлено, що банк наражається на значний кредитний ризик на фоні росту обсягу кредитного портфеля та зниження процентного доходу за ним. Таким чином, кредитний портфель втрачає свою якість, бо в ньому зросли частки безнадійних та прострочених кредитів. Найбільш ризиковими були кредити юридичним та фізичним особам на поточні потреби, безризиковими – інші кредити фізичним особам, кількість яких скоротилася за останні роки.

7. На основі отриманих результатів аналізу банківських ризиків розроблено загальні рекомендації щодо їх зниження :

- здійснення систематичного моніторингу ризиків та вчасного контролю за їхнім розвитком;
- активне лобіювання інтересів банків у сфері законодавчого та регуляторного впливу;
- покращення технічних засобів через придбання стандартизованих систем від надійних фірм.

8. Розроблено і запропоновано шляхи зменшення процентного (використання натурального хеджування; розділення всіх активів і пасивів банку на чутливі та нечутливі до змін процентної ставки для контролю рівня процентного ризику; використання дюрації портфеля як інструменту для вимірювання середньозваженого строку погашення) та валютного ризиків (встановлення лімітів, метчинг, неттінг, набуття додаткової інформації через придбання інформаційних продуктів в режимі реального часу валютних курсів, щоденне детальне вивчення та аналіз валютних ринків, хеджування, страхування).

9. Запропоновано шляхи зниження кредитного ризику: покращення якості кредитного портфеля, покращення якості застави, залучення нових позичальників, зниження процентних ставок за кредитами.

Отже, мінімізація банківських ризиків дозволить підтримувати діяльність банку на належному рівні і, нарешті отримувати прибуток, забезпечуючи собі подальший розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобиль В.В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2016. 300 с.
2. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посіб. К.: Знання, 2020. 463 с.
3. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/292/54/1/2/> (дата звернення:05.08.2023).
4. Євтух О.Т., Євтух О.О. Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2020. 456 с.
5. Журавльова Т.О., Макаренко Ю.П. Фінансовий менеджмент у банку. Навч.посіб. Дніпро: Пороги, 2021. 360 с.
6. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 09.02.2019, підстава – 2491-VIII (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2121-14> (дата звернення: 14.10.2023).
7. Зянько, В.В. Банківський менеджмент : навчальний посібник . 2-ге вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2020. 126 с.
8. Кльоба Л.Г. Напрями вдосконалення управління банківськими ризиками. *Економіка та держава. Наук. ж-л.* 2017. № 6. С. 80-85.
9. Кльоба Л.Г. Фінансова безпека і ризики банківської інвестиційної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід. Наук. ж-л.* 2016. № 12. С. 6-12.
10. Коваленко В.В. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
11. Краснова І.В., Лавренюк В.В., Щеглюк М.С. Інформаційне забезпечення системи управління ризиками в банках. *Sciences of Europe. Наук. жс-л.* 2022. № 99, с. 14-19.
12. Левицький В.В. Банківський менеджмент: конспект лекцій. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 102 с.

13. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

14. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361. URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf (дата звернення: 13.10.2023).

15. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 29.08.2023).

16. Офіційний сайт АТ «ПРАВЕКС БАНК». URL: <https://www.pravex.com.ua/> (дата звернення: 09.08.2023).

17. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. 3-тє вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2021. 338 с.

18. Примостка Л.О., Краснова І.В. Управління банківськими ризиками: підручник. Київ: КНЕУ, 2018. 535 с.

19. Тиркало Р.І., Щивоблок З.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: Основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навч. посібник. К.: Слобожанщина, 2019. 236 с.

20. Фінансова звітність АТ «ПРАВЕКС БАНК». URL: <https://www.pravex.com.ua/o-banke/pro-nas/rejtingi-ta-zvitnist> (дата звернення: 28.07.2023).

21. Шульга Н.П., Міщенко В.І. Інтегрована система управління ризиками банку : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 440 с.

22. Adam A., Houkari M., Laurent J.-P. Spectral risk measures and portfolio selection. URL: http://www.laurent.jeanpaul.free.fr/Spectral_risk_measures_and_portfolio_selection.pdf (дата звернення: 29.08.2023).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Фінансова звітність АТ «ПРАВЕКС БАНК» за 2018-2022 рр.